

Sjećanje na jedno moje putovanje iz Trsta za Sjevernu Afriku

Josip Splivalo, S. Francisco

Jednog dana prije nego što je otišao kući, kapetan Buntijelić me je zamolio da odnesem jedno pismo našem trgovcu Jovanoviću, koji je imao dućan nedaleko od obale. S njime sam se bio upoznao još u doba kada sam bio ukrčan na parobrodu »San Marco«, jer su on i kapetan Krstelj bili veliki prijatelji. Jovanović me lijepo primio. Pismo koje sam donio, odmah je pročitao, i na njegovom licu opazio sam da je bio zadovoljan sadržajem. Ponudio me sa slatkišima, i pitao me za zdravlje mog oca, kojega je odavna poznavao. Takođe me pitao što namjeravam učiniti, jer sam bio u godinama kada bih morao pohađati neku školu. Istakao je: da su svi moji pradjedovi bili ne samo kapetani, već i vlasnici jedrenjaka, pa ne bi bilo lijepo da ne pođem i ja njihovim stopama, već ostanem običan mornar. Njegovo interesovanje po pitanju moje budućnosti bilo mi je veoma prijatno, ali nijesam znao što da mu odgovorim, već naprosto rekoh: »ne znam«.

Pošto sam svoju misiju kod njega bio završio, prošetao sam se do velikog trga »Piazza Grande«, gdje sam susreo nekog Trščanina sa kojim sam bio svojedobno ukrčan na parobrodu »San Marco«. Obojica smo bili veoma sretni što smo

se sreli. Pitasmu jedan drugog što radimo, i na kojem smo brodu ukrčani. On je bio veoma iznenađen kad je čuo da sam ukrčan na parobrodu »Marija Imakulata«, i reče mi zašto se gubim na tim lađama, jer na njima ne mogu imati nikakvu budućnost. On mi reče da je ukrčan na jednom putničkom parobrodu austrijskog Loyda, i ako želim, da će me preporučiti glavnom konobaru, budući me on zna kao jednog hitrog mladića, koji takođe poznaje italijanski jezik. Zahvalih mu na ljubaznoj ponudi, ali rekoh da ne mogu to odmah prihvatiti, jer kroz koji dan krećem iz Trsta na putovanje. Na rastanku dao mi je svoju adresu, s tim da ga posjetim kad se vratim u Trst, gdje je često dolazio obzirom da je bio ukrčan na parobrodu, koji je vršio prugu: Trst—Aleksandrija. Toplo sam mu zahvalio na njegovoj lijepoj zamisli, i rastadosmo se uz srdačan stisak ruku. Kasnije se više nismo nikad vidjeli, jer je meni bilo nemoguće otići kod njega, iako sam kasnije bio dva puta, i to malo podulje vremena u Trstu.

Njegova iskrena ponuda da bih mogao dobiti ukrčanje na jednom od parobroda, koji su plovili za Aleksandriju izazvala je kod mene veliko interesovanje, i osjećao sam se sre-

tan i veseo na pomisao da bi mogao u nedalekoj budućnosti posjetiti Aleksandriju. Moja se majka u tom gradu rodila, rasla i školovala, a njen je brat učio u istom gradu univerzitet, budući se njen otac kapetan Vicko Jerić, rodnom iz Trpnja, bio tamo nastanio. On je tamo bio stekao lijepo imanje, i uživao dobar glas. Umro je kao žrtva gusarskog napada engleske flote na lijepu Aleksandriju 1882. godine, i tamo se nalazi njegova grobnica. Zadubljen u ovim mislima, i na pomisao kako bih majku razveselio kad bi na grob njenog oca, koga je izgubila kao djevojčica položio vijenac, vratio sam se te večeri na brod.

Dio momčadi koji je bio na dopustu, već se bio povratio na brod; a jedan dio posade se upotpunio. Posada je bila već potpuna, koliko ona sa palube, toliko i ona od stroja, ali raznih narodnosti. Tu je bilo Slavena, Italijana, Grka i Arapa. Pošto je bio ukrcaj nov sobar, koji je preuzeo rad u »salonu«, ja sam bio određen na rad kod strojara. U toku nekoliko dana imao sam odviše rada, jer je bilo sve zapušteno pošto strojari ranije nijesu imali nikog koji bi uređivao njihove prostorije. Kad sam sve bio donekle uređio izgledalo je, da neće biti loše, premda mi je bilo teško održavati red u prostorijama, koje nisu imale »konfora«, pribora, pa niti čak ni smočnice, gdje bih imao držati potrebne stvari, i gdje bi posude prao. Tako sam i dalje morao posude prati na palubi u jednom (siću) »bujolu«, ili u jednom kutu blagovaonice, također u »bujolu«. Pošto je bilo veoma malo pribora za čišćenje posuda i namještaja, nije bilo nikako moguće da se ono higijenski održava. U svemu i svačemu, odmah se osjetilo, da se vodi velika ekonomija na brodu, koja je samo bila od koristi brodovlasnicima.

Strojari su stalno govorili talijanskim jezikom, i nijesam znao da li su znali naš jezik. Kad bi htjeli nešto reći, da ja ne bi to razumio, govorili su njemačkim jezikom. Oni mi nijesu pokazivali ni najmanje srdačnosti, što je meni, kao dječaku bilo i te kako potrebno. I mačka i pas žele da ih se katkad pogladi, i nešto lijepo kaže. Ali strojari su se držali na velikoj visini, i u svojim glavama mene smatrali kao niže biće. Upravitelj stroja Nicklis dolazio je u prostorije strojara, t. j. u blagovaonicu samo prigodom jela. Strojari Veljak bio je veoma strog i prepotentan. On me nikad nije zvao po imenu Jozo, već »Spigoli« umjesto Splivalo.

Mene je veoma zanimao razvoj života na brodu, našto nijesam poklanjao pažnju na prijašnjim parobrodima na kojima sam bio ukrcaj. Dolazak momčadi na brod, sa svojim škrinjama (bavulima) i koferima (valižama), a na njihovim ramenima tradicionalna mornarska vreća, po kojoj se u ono vrijeme procijenjivala njegova sposobnost. Vreća vrijednog mornara morala je biti rukom sašivena, dosta velika, i od debele tele (platna). Na dnu vreće, izvanka morao je biti prišiven komad dvostruke tele, kao privez, da bi se lakše nosila i na ramenu podignula. Na otvorenoj strani vreće bili su prsteni od bronzne, kroz koje je prolazio komad prstenastog gvožđa, na koji se namještao katanac.

Za nabavljenu hranu svaki je pokazivao interesa. Na brodu se ukrcao i dosta svježih hrane, iako nije bilo lednice. Ona, uostalom, nije bila od velike potrebe, jer se putovalo u zimsko doba, a s druge strane putovanja su bila kratka: do Bona u Tunisu (Africi) i natrag u Servulu kod Trsta. Većina momčadi nije bila zadovoljna ovim kratkim putovanjima, jer kad brod često dolazi u luku, tada mornar ima priliku da lako potroši svoj teško zarađeni novac. Jedino su sa ovim putovanjima bili zadovoljni oni, koji su živjeli sa svojim porodicama u Trstu, jer bi često bili u krugu svoje porodice.

Pošto su već bunkereri sa ugljenom bili napunjeni, sve je bilo gotovo za odlazak. Jedan remorker povukao je parobrod iz Sakete (Sachette), i zatim se usidrismo nedaleko od obale. Odmah zatim prešlo se na pranje i uređivanje palube, i brod je unekoliko dobio bolji izgled.

Momčad je postepeno išla sa kapom u ruci u »salon« da nešto potpiše, što sam i ja učinio. To se potpisivao ugovor o ukrcaju, ali o uvjetima nije bilo ni govora. Tko je znao pisati, potpisivao se, a tko nije, stavljao je križ na mjesto određeno za potpis. I trebao si biti zadovoljan, što si uopće bio ukrcaj. Među posadom bilo je govora da su morali pristati i na manju platu, od one koju su za isti rad primale posade na drugim društvima.

Napokon je došao čas odlaska iz Trsta. Sidro se podiglo, i svak je na brodu počeo da vrši morską stražu. Uživao sam gledajući sa visoke brodske palube istarsku obalu i dalmatinske otoke. Vrijeme se zatim pogoršalo, i postepeno se gubila iz vidika dalmatinska obala, od koje smo se postepeno udaljavali, a približavali onoj Italije. Prilikom prolaza kroz mesinski tjesnac mogli smo zapaziti još i neke ruševine, koje su bile nijemi svjedoci strašnog potresa, koji je bila preživjela Mesina. O tom potresu, kao dječak bio sam čuo, da je to narod pripisivao kao kaznu božju, na tamošnji narod, jer su bili grijешnici. Kad sam tako nešto bio pome- nuo nekim mornarima, koji su samnom promatrali pome- nute ruševine, oni su se glasno rugali takvim budalaštinama, u koje ja vjerujem. U to mladahnó doba nijesam bio sposoban da zdravo mislim. Da li da vjerujem don Peru Bijeliću, župniku, koji nam je to pripovijedao, ili da vjerujem mornarima sa teškim životnim iskustvom.

Svak je na brodu bio znatiželjan kako će se novi zapovjednik ponašati. Na palubi se pojavio tek kada smo bili prošli otok Siciliju. Do tada se vidao samo na zapovjedničkom mostu. Svak je želio da ga vidi, i u kakvom će se odjelu pojaviti. Nekoliko puta čuo sam, kako strojari pitaju jedan drugoga: »avete visto il novo barba« (jeste li vidjeli novog zapovjednika?). Ali napokon i taj čas je došao. Pojavio se u oficirskoj uniformi, sa više »fileta« na dnu rukava, i vrlo ozbiljnog izraza lica. Prošao je pored mornara, koji su prali nešto na palubi, ali im nije ni riječi rekao. Da li su ga mornari pozdravili ili ne, ne sjećam se. Kap. Niko Svilokos bio je vrlo ozbiljan čovjek i od malo riječi. Bez šumnje i njemu je bilo teško prvi put pojaviti se na palubi u svojstvu zapovjednika, jer je znao da će ga svak ispod oka promatrati.

Dva dana po prolazu Mesine pozvao me u svoju kabinu (sobu) kap. Stipe Pederin i naredio mi je da moram opet preuzeti rad u »salonu«, pošto je novi sobar velika pjančina i veoma prljav čovjek. On će preuzeti moj rad kod strojara, jer tako ne će imati prilike da se opija. Rado sam se odazvao pozivu, jer mi je rad u salonu bio veoma dobro poznat. Nov posao sam vršio što sam bolje mogao, u punoj nadi da ću dobiti platu, koja je bila osjetno veća od one koju sam primao kao »mali« kod strojara. Zapovjednika bi vidao pri jelu, ili kad bi mu odnio kafu u kabinu ili u navigacionu sobu poviše salona.

Vrijeme je bilo lijepo i putovanje veoma ugodno. Neobično sam uživao gledati vodenu brazdu broda, mirno plavo more, i kako se u njemu prevrću dupini, koji su svojom velikom brzinom prolazili čas s jedne, čas s druge strane broda, čas unaprijed, bacajući se u zrak, i kao da su nam htjeli kazati: »da im dajemo graha«, kako se občno na Pe- lješkoj rivijeri kaže kad jedan čamac prolazi uz drugi čamac.

Nestrpljivo sam očekivao naš dolazak u Bon, u nadi da je taj grad veći i bolji od našeg Trsta i naših krasnih dalmatinskih gradova. Ali sam se grdno razočarao, jer Bon u ono vrijeme nije bio skoro nikakav grad. Vjetar je nosio na sve strane veliku prašinu, a kad je kiša padala, ono je moralo biti veliko blatno jezero.

Brod se bio u Bonu privezao uz jedan drveni most, na kojemu se nalazio veliki broj Arapa. To su bili ljudi, koji su čekali na iskrcavanje broda, doista visokog rasta, ali dosta slabog izgleda, bosonogi, slabo odjeveni, i veoma prljavi. Glasno su govorili, za mene nerazumljivim jezikom, koje je meni izgledalo kao neko brbljanje. Netom su bile spuštene drvene stepenice, pojavilo se na brod nekoliko Arapa. Oni su bili mnogo bolje odjeveni od onih, koji su čekali na obali. Ovo su moguće bili agenti ili opskrbljivači brodova. Po dolasku na brod srdačno se pozdraviše sa oficirima palube i stroja, sa kojima su se sigurno već bili upoznali na ranijim putovanjima. Poslije podne, istog dana, pojavio se na brodu jedan Arap, koji je stalno vikao »čendji per čendji (izmjena za izmjenu). Ne shvatajući ovo njegovo vikanje, upitah nostroma Miha Suhora, šta ovo znači, a on mi na to odgovori, da ovaj čovjek traži robe, i to za novac, ili u zamjenu za voće. Odmah sam se sjetio da u mojoj škrinji imam veliki dugi kaput, koji je bio tako debeo i tvrd, da ga čovjek ni sa »štiletom« (oštrim nožem) ne bi skoro prosekao. Duga je historija ovog kaputa! Njega mi je bila darovala Katica Pasabanda, još kad sam pohađao osnovnu školu, a pošto je bio malo poveći, to mi ga je moja sestra Katica bila prekrrojila. Ovaj kaput nije mi nikad bio po volji i nerado sam ga nosio, jer sam u njemu izgledao, kao da sam u jedno zvono obučan, i s tog razloga djeca su mi se rugala kad bi ga bio obukao. I pored toga što naša domaća poslovice kaže: »nitko nije umro od ruganja«, ipak ruganje dječaka ne jača moralnu snagu djece. Ja sam odmah smislio, kako da ovu zgodu iskoristim, da se jednom oslobodim ovog kaputa, i odvedoh Arapa »pod provu« (ispod pramca) u sobici gdje sam spavao. Pokazao sam mu kaput i nekoliko jeleka. Ubrzo se nagodismo. Ja njemu kaput, a on meni punu škrinju naranača — tangerina, a za tri jeleka dao mi je oveću kutiju datula. On je bio zadovoljan, a ja neobično veseo, jer sam došao do veće količine tangerina i datula, kojih nikad u životu ranije nijesam bio okusio. Tako sam došao do voća, koje ne bi bio mogao nabaviti, jer nijesam imao novaca, a teško je bilo pitati zapovjedniku novac za ovu svrhu.

Istog dana došlo je na brod razne svježe hrane, ali o voću nije bilo ni govora. U Sjevernoj Africi rastu tangerini, a i velike ukusne datule, koje su poznate u cijelom svijetu pod imenom »deglet noor«. Da je zapovjednik bio kupio nešto od ovog voća za momčad odista »dno broda ne bi bilo propalo«. Ali kapetani i brodovlasnici nijesu umjeli da sa ovako malim gestovima obraduju svoju momčad. Mornar želi da ga se smatra čovjekom, a ne kao što je bio slučaj neduševno i bez ikakvih osjećaja. Sa položenim štropom lakše se i bolje vozi, i štrop duže traje, ali to kapetani i brodovlasnici nijesu mogli, ili nijesu htjeli da razumiju.

Zapovjednik je odmah po dolasku broda otišao na kraj, kako je to bio običaj. Zapovjednici su u ono doba ne samo predstavljali društvo broda, već su djelomično vršili i dužnost agenata, pak su tim u vezi nastojali da se brod što prije iskrca, a zatim ukrca, kako bi se brod što manje u luci zadržavao. To je bilo i u interesu zapovjednika, pošto su većina od njih imali akcija u društvu broda, kojega su zapovjedali. Što veći dobitak broda, to veća korist i samom kapetanu. Društvo je uvijek nastojalo da zapovjednici imaju akcija u brodovima dotičnog društva. Zato je na ovim

brodovima vladala velika, a često puta i sramotna, bestidna ekonomija, kako bi brod putovao svijetom uz najmanji trošak. Ako je bilo mladih oficira, koji su bili poštenu, duševni, sa čovječanskom osjećajima, oni su morali te osjećaje ugušiti, zaboraviti, jer su se oficiri palube morali držati točno zapovjednikovih odredaba. Oni su morali tako postupati, kako bi zadovoljili zapovjednika i armatura (brodovlasnika), jer je to bio jedini način da bi i oni jednog dana postali zapovjednici brodova. Od kadeta do zapovjednika, pa čak i do brodovlasnika, svi su bili u nekim nevidljivim kliještima. Bolove uštipa tih kliješta mornari su svakodnevno duboko osjećali.

Brod je već bio spreman za ukrcaj rudače. Meni je bilo nerazumljivo kako će se brod napuniti rudačom, kad na obali nije bilo nikakvog namještaja za ukrcavanje. Jedan mali stroj dovukao je nekoliko vagona rudače. U vagonima se nalazio poveći broj Arapa, koji su bili jako prljavi, poderani, mršavi i ispečeni od sunca, te su izgledali kao naša dalmatinska kaštradina. Prosjaci, koji bi dolazili kod nas po selima izgledali su bolje od ovih radnika. Svaki radnik imao je svoju ispletenu košaru u kojoj je nosio rudaču po daskama, koje su bile namještene od vagona do broda. Što ovdje nije bilo nikakvog mehaničkog uređaja za ukrcavanje i iskrcavanje robe tumačilo se na taj način što je bilo jeftinije da Arapi nose rudaču na svojim leđima. Ovaj način ukrcavanja bio je korisniji za vlasnike rudokopa, a velike gazde, ne samo što nijesu marili, već nijesu ni najmanje pomišljali na nesretni život nosača ove teške rudače. Oni nijesu osjećali znoj, žuljeve i krv koja je često curila na ramenima ovog potlačnog naroda.

Ja u mojoj dječjoj mašti nijesam mogao shvatiti da će se brod ovim načinom moći ukrcati, ali sam se uvjerio poslije nekoliko dana stalnog skakanja velikog broja Arapa, koji su neprestano svoje pune košare rudače sipali u brod. Brod je osjetio težinu i duboko uronuo u more. Kad je brod bio nakrcan, odmah su se »bokaporte« (grotla) zatvorile, i poviše poklopaca postaviše se debele nepromočive »incerade« »pokrivači«.

Netom je bila ukrcana svježa hrana, mi ostavimo Bon, na putu za Trst. Vrijeme je bilo krasno, i putovanje nije moglo biti bolje i ugodnije. Malo je tko na brodu imao slobodnog vremena, jer je na brodu trebalo sve urediti, kako bi stigao »pristojan« u Trst. Ovakav je uvijek bio običaj, pa i u doba jedrenjaka, i od pamtivjeka, da brod na povratku »kući« bude čist i uredan, a time bi i društvo broda steklo dobar utisak od brodske posade.

Zapovjednik Niko Svilokos bio je kupio prilično tangerina, i sve ih bio poredao po rubovima i policama u salonu broda, kako bi se duže održale. On ih je mnogo volio: »pjažale su ga«, kako je govorio. Kad bi se brod malo valjao, nekoliko tangerina bi popadalo po salonu i ja sam ih kupio i djelomično smještao na ranija mjesta. Tako su tangerine nestale prije nego što je to zapovjednik očekivao. On mu je jednog dana primjetio, kako su brzo nestale tangerine, ali ja se snaдох i odgovorih mu, da su se one, koje su padale lako kvarile, i da sam ih morao u more bacati.

Bez obzira gdje se putuje, svak je na brodu željan da prvi ugleda kopno. Tako je svak od nas željno očekivao ulaz u naš plavi Jadran, ali pošto smo se noću približavali dalmatinskoj obali, nitko nije mogao biti »prvak« da ugleda kopno. Jadransko more bilo je tako mirno, kao dijete u svojoj kolijevci. Iako smo kratko vrijeme bili odsutni sa naših strana, opet je svak veselo posmatrao našu divnu obalu. Napokon stigismo u Trst, i bacismo sidro na sidrištu u Servoli, gdje smo imali iskrcati naš teret.